

НАПРАВЛЕНИЯ ПРОФИЛАКТИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕФОРМАЦИИ В ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ

УДК 159

З. Р. Кісіль

Z. R. Kisil

Львівський державний університет внутрішніх справ (Україна)

ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Статтю присвячено комплексному дослідженню такого соціально-психологічного явища, як професійна деформація працівників ОВС України.

Встановлено, що ознаки професійної деформації спочатку починають проявлятися в самій особистості правоохоронця, потім через поведінку відображаються на службовій діяльності та на спілкуванні з найближчим оточенням.

Здійснено теоретичний і практичний аналіз проявів професійної деформації працівників ОВС України, синтезовано й обґрунтовано юридико-психологічні, методологічні та прагматичні підходи до вивчення терміно-понять, що характеризують сутнісний зміст особистісних детермінант розвитку професійної деформації працівників ОВС.

Personality determinants of professional deformation of employees of Internal Affairs of Ukraine

Socio-political, economic and legal processes in transition of the Ukrainian state, accompanied by contradictions in many areas of public life. Considering that declared the constitutional status of our country as legal, social, then towards the rule of law, building vibrant civil society a priority problem is the protection of rights and legitimate interests of man and citizen. Its solution largely lies directly on the police, part of the executive power of the state. Employees of society discovers these great trust and hope, trying to see them not only to those who stand on guard of the law, ie specialists of high qualification, but also active and influential compatriots with a sense of civic responsibility perform their duties and are patriots our homeland. Through law enforcement, police officers exercise their basic task - to protect life, health, rights and freedoms of citizens, directly interacting with the public. One way of expressing this interaction is the law, norms which finds its manifestation policy of combating crime, criminal policy as its component, determining features law enforcement and judicial practice, competence and areas of law enforcement, operating instruments of crime prevention, ways of prevention. Law enforcement, as the embodiment legal reality, full of socio-psychological phenomena. This psychology and legal communities and groups and the psychology of the individual who lives and works in this group, and the system of its relationships with law. Because the vast majority of law enforcement problems can be solved only together legal, psychological and social contexts.

Аналіз наукової літератури [1; 2; 3] і наші дослідження надають можливість виокремити групу факторів, пов'язаних із непоміркованим входженням особистості в професійну роль, розвитком особистісних особливостей, що впливають на процес професіоналізації і спричиняють виникнення професійної деформації працівників ОВС: наявність визначених професійно значимих якостей; неадекватно високі особистісні очікування; випереджуюче формування трудових умінь і навичок по відношенню до професійно значимих якостей особистості; недостатня професійна підготовленість, що не забезпечує протидію для використання незаконних методів діяльності; неадекватні професійні установки; деякі особисті зміни, викликані процесом професіональної адаптації працівників ОВС.

Окрім зазначених, існують і інші суб'єктивні передумови психологічного характеру, що значно впливають на виникнення і розвиток професійної деформації. Так, правоохоронна діяльність примушує фахівця жити в постійному емоційному напруженні, що підтверджено результатами досліджень англійських психологів, які розробили шкалу частоти виникнення стресових ситуацій у професійній діяльності. За десятибальною шкалою, частота стресового стану у шахтарів – 8,3; працівників державних структур правопорядку – 7,7; журналістів і льотчиків – 7,5; водіїв таксі – 6,8; вчителів – 6,2; дипломатів – 4,8; працівників банків і програмістів – 3,7; працівників музеїв – 2,8; бібліотекарів – 2,0.

На думку Н. Ківенко, І. Лановенко, П. Мельника, професійна діяльність включена в систему соціально-психологічних взаємозв'язків, і негативним продуктом невірної побудови цих взаємозв'язків конкретним працівником може стати девіантна професійна поведінка (зловживання владою, корупція і т. ін.) і професійна деформація особистості [4]. Тому проблема професійної деформації працівників ОВС нами розглядається в сукупності правового і соціально-психологічного контекстів.

У зв'язку з цим доцільно згадати афоризм із іншої сфери професійної діяльності: хто добре діагностує, той добре й лікує. Тому для «лікування» необхідно, насамперед, виявити симптоми професійної деформації особистості працівників ОВС. При проведенні первісної діагностики особливу увагу слід звертати на очевидні неблагополучні прояви діяльності колективу і безпосередньої поведінки окремих працівників. Так, наприклад, встановлено, що коли в службовому колективі відбувається зниження рівня моральної культури, в ньому створюються сприятливі умови для подальшої професійної деформації його учасників. Тому з метою профілактики професійної деформації та формування сприятливого морально-психологічного клімату в колективі необхідно відслідковувати наявність наступних проявів: даремна трата робочого часу; запізнення і тривала відсутність у робочий час; прихована критика умов праці; обговорення вказівок керівництва в «кулуарах»; неточне виконання рішень, наказів і вказівок керівників; групові збори, довготривалі «перекури» під час

роботи; залишення роботи раніше належного часу; розповсюдження чуток про колег; часті конфлікти; низька активність при обговоренні службових і соціальних питань.

Негативні прояви у поведінці працівника ОВС, які свідчать про розвиток у нього професійної деформації, наступні: незрозуміла безглузда впертість, відсутність ефекту від переконання; надмірно швидка зміна настрою, захоплення, нестійка поведінка, постійні явно легковажні вчинки; часті сварки, конфлікти з товаришами, близькими; невмотивована грубість, зловливість, суперечки чи надмірна улесливість, піддатливість; прагнення звернути на себе увагу будь-яким чином, демонстративність, істерична поведінка, виражений егоїзм, егоцентризм чи самознищення; постійна пригніченість, неадекватна лякливість, думки про самогубство; неадекватність поведінки, навіть на шкоду собі, незрозумілі вчинки; виражена неупорядкованість, неорганізованість поведінки чи гіпертрофований педантизм; цинізм, розв'язність, безтактність, бравування своєю розбещеністю чи, навпаки, гіпертрофована сором'язливість або неадекватний страх стосовно протилежної статі; жорсткі установки по відношенню до людей, звинувачувальний ухил у словах і діях.

Проведене дослідження дозволило також виділити низку професійно-особистісних якостей, що характеризують приблизно третину (36 %) працівників ОВС, незалежно від рівня їх професіоналізму. Це моральні і громадянські якості, що визначають особливий професійний статус працівників правоохоронної системи, такі як патріотизм, гуманізм, чесність, принциповість, прагнення до істини, справедливості, професійна гордість, професійна етика, гідність, непримириме ставлення до корупції, а також до осіб, які порушили професійний обов'язок, політична лояльність і стійкість до будь-яких проявів політичного екстремізму.

Водночас, не може не тривожити той факт, що переважна більшість респондентів (65 %) вважають дані якості тільки бажаними для представників правоохоронних органів, піддаючи сумніву їх наявність в умовах сучасного життя і діяльності працівників міліції. В даній вибірці респондентів можна виділити низку якостей, що характеризують їх професійну «Я-концепцію» і ціннісні орієнтації: агресивність, грубість, безтактність, конфліктність, низький рівень професійної і психологічної освіти, професійна некомпетентність, надмірна амбіційність, заздрощі, низький рівень культури мови й інтелекту, необґрунтованість суджень.

Саме ці якості у структурі особистості працівника ОВС можуть сприяти розвитку професійної деформації, що виявляється в наявності наступних ознак: черствість до людської біди; правовий нігілізм; самовиправдання порушень службових норм інтересами і цілями боротьби зі злочинністю; зловживання владою; використання службового становища в особистих цілях; зниження самоконтролю і вимогливості до себе, інші поведінкові прояви, які тягнуть за собою небажані оцінки оточуючих і суперечать професійній етиці.

Професійна деформація, на наш погляд, неминуче розвивається з підвищенням рівня професіоналізму працівника і може мати не тільки негативні, але й такі позитивні прояви в діяльності, як високі службові показники, розвинені вольові якості, цілеспрямованість.

З'ясування сутності професійної деформації працівників ОВС та причин і умов її виникнення, форм проявів, а також визначення профілактичних заходів нероздільно пов'язано з поняттям «професійні норми», тобто визначеного комплексу характеристик особистості працівника, що відповідає вимогам діяльності і може слугувати точкою відліку для визначення характеру і ступеня професійної деформованості [5].

Як робочий варіант «професійної норми» в контексті проблеми професійної деформації колективом авторів (М.І. Мар'їн, А.В. Буданов, С.Є. Борисова, К.Р. Токарева, О.І. Адаєва) запропонований критерій професійної надійності працівника. Професійна надійність включає у себе наступні взаємопов'язані компоненти: професійно-моральна надійність, професійно-інтелектуальна надійність, професійна емоційно-вольова надійність, професійна підготовленість [6].

Нові соціальні умови, в яких здійснюється професійна діяльність працівників ОВС, зобов'язує їх ретельно обмірковувати форму своїх дій, передбачувати моральні наслідки власних вчинків, оберігати авторитет державної влади, сприяти зростанню авторитету ОВС. Водночас, результати проведеного емпіричного дослідження свідчать якраз про протилежне і дозволяють зробити висновок щодо природи професійної деформації як негативного продукту невірної будови соціально-політичних і соціально-психологічних взаємозв'язків працівників міліції, наслідком якого є зловживання владою, посадова злочинність, корупція.

Згідно з дослідженнями, проведеними авторитетними міжнародними організаціями, які вивчають рівень корупції і чиїм результатам довіряє світова спільнота, серед 193 держав світу Україні впродовж останніх років відводять малопочесні місця – між 160 і 183. За рівнем корупції правоохоронні органи країни посідають четверте місце серед державних структур. Дані злочини, маючи своїм підґрунтям глибоку професійну деформацію осіб, які їх скоюють, здатні зменшити ефективність діяльності правоохоронних органів, підірвати їх авторитет, що в кінцевому рахунку послаблює державну владу.

Таким чином, об'єктивні потреби ОВС актуалізують проблеми, пов'язані з забезпеченням наукового підходу до організації служби в правоохоронних органах. Можна мати великий обсяг інформації, але через відсутність знань чи технічних засобів не вміти її обробляти; можна мати за штатним розписом великий управлінський колектив, але за умови низького професіоналізму його складу не забезпечувати реалізацію повноважень органу управління. Тому виявлені сутнісні професійно-особистісні характеристики в структурі професіоналізму особистості і діяльності суб'єкта професійної діяльності доцільно використовувати

вати як для ефективної організації відбору і розстановки кадрів, так і при внутрішньо-організаційних переміщеннях, роботі з резервом, професійній підготовці працівників і в інших напрямках організаційної роботи. Зміна мотивації і ставлення до змісту праці, підвищення рівня професіоналізму працівників є одним із вирішальних факторів підвищення ефективності управління в ОВС. Це особливо актуально сьогодні, в умовах реформування держави і суспільства.

Список основних джерел

1. Медведєв, В. С. Проблеми професійної деформації співробітників ОВС (теоретичний та прикладний аспект) / В. С. Медведєв. – Київ : НАВСУ, 1999. – 310 с.
2. Безносів, С. П. Профессиональная деформация и воспитание личности / С. П. Безносів // Психологическое обеспечение социального развития человека. – СПб. : Речь, 2004. – 271 с.
3. Синявська, О. Ю. Професійна етика як чинник протидії професійній деформації працівників органів внутрішніх справ / О. Ю. Синявська // Право і безпека. – 2005. – № 4(1). – С. 96–99.
4. Ківенко, Н. В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма : монографія / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2012. – 240 с.
5. Медведєв, В. С. Проблеми професійної деформації співробітників ОВС (теоретичний та прикладний аспект) / В. С. Медведєв. – Київ : НАВСУ, 1999. – 310 с.
6. Буданов, А. В. Работа с сотрудниками органов внутренних дел по профилактике профессиональной деформации. – М. : ГУВД г. Москвы, 1992. – 256 с.